

ΜΙΧΑΛΗΣ Ι. ΑΡΓΥΡΙΔΗΣ

Το παιδί στο έργο της

Άλκης Ζέν

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

Προλογικό σημείωμα της Ελένης Φτιάκα	11
Προλογικό σημείωμα του Γιάννη Δ. Μπάρτζη	13
Εισαγωγή	17
1. Το παιδί και η ψυχολογική προσαρμογή	21
2. Το παιδί και το χιούμορ	23
3. Το παιδί και το συμβολικό παιχνίδι	28
4. Το παιδί και η αντιμετώπιση της απώλειας ζωής	37
5. Το παιδί και η ονειροπόληση	41
6. Το παιδί και ο εγωκεντρισμός κατά την προσχολική ηλικία.	43
7. Το παιδί και ο εγωκεντρισμός κατά τη σχολική ηλικία ..	45
8. Το παιδί και η ελαττωματική προσωπικότητα	49
9. Το παιδί και το αυτοσυναίσθημα	51
10. Το παιδί και η αυτονομία - ανεξαρτησία	55
11. Το παιδί και η ισοτιμία αγοριών - κοριτσιών	57
12. Το παιδί και η νοητική μάθηση	61
13. Το παιδί και η γνωστική εξέλιξη	64
14. Το παιδί και η λέξη	69
15. Το παιδί και η ποιητική δημιουργία	74
16. Το παιδί και ο λόγος	78
Βιογραφικό του συγγραφέα	81

1

Το παιδί και η ψυχολογική προσαρμογή

Δύο είναι τα είδη της προσαρμογής ενός ατόμου: Η βιολογική ή οργανική και η ψυχολογική. «Η βιολογική ή οργανική προσαρμογή συντελεί στην επιβίωση του οργανισμού. Η ψυχολογική προσαρμογή συντελεί στην καταξίωση του ατόμου. Με τη μια το άτομο επιβιώνει, με την άλλη καταξιώνεται. Η μια αποτελεί το άλφα και το ωμέγα του ζην, η άλλη του “ευ ζην”». ¹

Ένας από τους κυριότερους τρόπους ψυχολογικής προσαρμογής –οι τρόποι αυτοί είναι «περισσότερο γνωστοί σαν αμυντικοί μηχανισμοί»–² είναι η προβολή (projection). Κατά την προβολή «αποδίδουμε τις δικές μας ανεπιθύμητες ορμές, επιθυμίες στους άλλους».³

Η Άννα Φρόιντ, ωστόσο, την προβολή, «αντίθετα προς την κοινή αντίληψη, τη δέχεται και ως εποικοδομητικό μηχανισμό. Το ίδιο το άτομο που καταπιέζει τις δικές του επιθυμίες τις ζει προβάλλοντάς τες στους άλλους».⁴

Στο βιβλίο *Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων*⁵ η μικρή ηρωί-

¹ Ι.Δ. Ιωαννίδης, ό.π.

² Ι.Δ. Ιωαννίδης, ό.π.

³ Ι.Δ. Ιωαννίδης, ό.π.

⁴ Ι.Δ. Ιωαννίδης, ό.π.

⁵ Άλκη Ζέη, *Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2014.

δα, η Αλίκη, ζει τη δική της καταπιεσμένη επιθυμία για το χτένισμα που λαχταρούσε, αλλά δεν της το επέτρεπε η μητέρα της, προβάλλοντάς τη στις βασίλισσες των αιγυπτιακών εκθεμάτων στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου, που το επισκέφτηκε με τον θείο της.

«Πέρασαν τρέχοντας σχεδόν τη μια αίθουσα μετά την άλλη. Πρώτα εκείνη με τα Αιγυπτιακά. Η Αλίκη μόλις που πρόλαβε να ρίξει μια ματιά στις βασίλισσες με τα ίσια μαλλιά και τις αφέλεις, το χτένισμα που λαχταρούσε, μα η μαμά δεν ήθελε τα μαλλιά να της κρύβουν το μέτωπο».

2

Το παιδί και το χιούμορ

Το χιούμορ είναι απαραίτητο στα παιδιά, «σαν το μαγικό κλειδί που ανοίγει τις πόρτες ενός “κλειστού” κόσμου».⁶ Ενός κόσμου που η «άψογη ευπρέπεία του κρατεί κλειστές τις πόρτες της ψυχής του και το γεμίζει από φόβο και δισταγμό. Με το γέλιο που αναβλύζει από το λεπτό χιούμορ, το παιδί βρίσκει έναν τρόπο να διασκεδάσει τους δισταγμούς, τους οποίους αναπόφευκτα του δημιουργεί ο απέραντος κόσμος που απλώνεται μπροστά του και την αβεβαιότητα που αισθάνεται στην καθημερινή του προβληματικότητα. Κατορθώνει έτσι να πλησιάσει τον κόσμο πιο πολύ, να εξοικειωθεί μαζί του και να συνδιαλαγεί με την αντιφατικότητά του, που αλλιώς θα ‘μενε νεκρή φύση, σφίγγα με κλειστά χείλη».⁷ Η σημασία του χιούμορ είναι «πολύ σπουδαιότερη για το παιδί, αν λάβουμε υπόψη μας»⁸ ότι σε σχέση με τον ώριμο «αντιμετωπίζει σοβαρότερα προβλήματα προσαρμογής. [...] ποτέ σε καμιά του ηλικία ο

6 «Μικρές διαδρομές στο χιούμορ!», πρόλογος στο αφιέρωμα «Ματιές στο χιούμορ», περ. *Διαδρομές στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, τεύχ. 23, Αθήνα 1991.

7 Αντώνης Π. Μπενέκος, *Ζαχαρίας Παπαντωνίου: Ένας σταθμός στην παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Δίπτυχο, Αθήνα 1981.

8 Αντώνης Π. Μπενέκος, ό.π.

άνθρωπος δεν είναι τόσο επιρρεπής στο γέλιο και δε γελά τόσο εύκολα και από τόσο ασήμαντες αφορμές όσο στην παιδική.⁹ Η αιτία «είναι βιολογική».¹⁰ Το παιδί «έχει ανάγκη από το αίσθημα της αισιοδοξίας, της υπεροχής και της ασφάλειας. Η γελοιοποίηση και διακωμώδηση του πονηρού ή του ανυπόφορα σοβαρού ή επικίνδυνου [...] τού επιτρέπει να ξεπερνάει μ' ένα γέλιο μια δύσκολη κατάσταση, για να προχωρήσει στην παραπέρα κατάκτηση του κόσμου και την οικοδόμηση μέσα του του ανθρώπου».¹¹

Στα βιβλία της Άλκης Ζέη τα παιδιά-ήρωες χρησιμοποιούν το χιούμορ για να διασκεδάσουν τη σοβαρότητα και τη δραματικότητα έντονων στιγμών, καθότι τα παιδιά δεν ανέχονται «για πολύ τη σοβαρότητα»,¹² για να κάνουν πιο ευχάριστη, πιο διασκεδαστική τη μάθηση κτλ.

Στο μυθιστόρημα *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*,¹³ στη σκηνή όπου ο παππούς του Πέτρου και της Αντιγόνης γίνεται κρυφά ζητιάνος, πίσω από το λεπτό παιδικό χιούμορ υπάρχει το σοβαρό. Πίσω από την ευθυμία που δημιουργεί, αχνοφέγγει ο τραγικός τόνος. Το σοβαρό συνυπάρχει με το αστείο και εύθυμο. Το χιούμορ της Αντιγόνης έχει προορισμό να διασκεδάσει τη σοβαρότητα και τη δραματικότητα της στιγμής, αλλά και να διακωμωδήσει τον παππού.

9 Αντώνης Π. Μπενέκος, ό.π.

10 Αντώνης Π. Μπενέκος, ό.π.

11 Αντώνης Π. Μπενέκος, ό.π.

12 Αντώνης Π. Μπενέκος, ό.π.

13 Άλκη Ζέη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2011.

«Μια μέρα αποφάσισαν με την Αντιγόνη να τον πάρουν από πίσω να δούνε πού πήγαινε. [...] Κατέβηκαν τρέχοντας και τον κοίταζαν [...].

– Κοίτα τι φοράει, τον σπρώχνει με τον αγκώνα η Αντιγόνη.

Ο παππούς φορούσε ένα σακάκι κατακουρελιασμένο κι ένα ξεθωριασμένο παντελόνι με χίλια μπαλώματα απάνω. [...]

[...] Ο παππούς [...] βγάζει από τον κόρφο του ένα τενεκεδάκι και το απιθώνει δίπλα.

[...] Ο παππούς άλλαξε δυο τρεις πόζες και μόλις άκουσε ν'ανοίγει η ξύπορτα του σπιτιού που είχε ξαπλώσει στα σκαλιά του, γλάρωσε τα μάτια του, μισοστράβωσε το κεφάλι του –ήτανε ολόιδιος σαν κι αυτούς που έπεφταν από την πείνα– και είπε με μια φωνή βαθιά από το λαρύγγι:

– Πεινάαααααωωωωω.

Από το σπίτι βγήκε μια κυρία καλοντυμένη, είδε τον παππού πεσμένο, έκανε να ξαναμπεί μέσα, ύστερα φώναξε κάποιον, κι ήρθε μια κοπέλα, έβαλε κάτι μέσα στο τενεκεδάκι του παππού και ξανάκλεισε την πόρτα. Όταν η καλοντυμένη κυρία απομακρύνθηκε αρκετά, ο παππούς μπούκωσε γρήγορα γρήγορα αυτό που του είχανε ρίξει στο τενεκεδάκι και κίνησε να πάει παρακάτω. Ο Πέτρος κοίταξε λοξά την αδελφή του, σαν να περίμενε να του πει τι να κάνουν.

– Αν τον έβλεπε η Μεγάλη Αντιγόνη, θα του έκλεινε συμβόλαιο για δυο χρόνια, είπε μονάχα πικρόχολα η Αντιγόνη».

Στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας*¹⁴ το χιούμορ της Μέλιας για την εμφάνιση του δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά διακωμωδεί τον επικίνδυνο για τη δημοκρατία τύραννο και δυνάστη, τον γελοιοποιεί, τον ευτελίζει.

«[...] έμοιαζε με βάτραχο! Ο δικτάτοράς μας».

Στο ίδιο μυθιστόρημα η Άρτεμη με το χιούμορ της ξεπερνά μια δύσκολη κατάσταση, όταν την ανακρίνουν οι χωροφύλακες.

«– “Τι σας έλεγε για το καπλάνι ο κύριος Νίκος;” μου πέταξε άξαφνα ένας χωροφύλακας μ’ ένα γαλόνι.” “Τι θα πει καπλάνι;” κάνω εγώ την ανήξερη. “Ένα ζώο, σαν τίγρη, που έχει η κυρία Δέσποινα στη βιτρίνα”. “Πρώτη φορά μου ακούω να βάζουνε τα ζώα στη βιτρίνα”, του κάνω εγώ.

Ο γαλονάς έσκασε στα γέλια, κι ύστερα σοβάρεψε πολύ πολύ και ρωτάει: “Για την Ισπανία δε σας είπε;” “Ποια είναι αυτή η κυρία;” απαντάω εγώ. Πάλι έσκασε στα γέλια ο γαλονάς [...]]».

Στο ίδιο βιβλίο τα παιδιά με το χιούμορ κάνουν τη μάθηση πιο ευχάριστη, πιο διασκεδαστική, πιο ανάλαφρη.

«– Μα τι; Το χαρτί γίνεται από κουρέλια και σκουπίδια; ξαφνιάστηκε ο Οδυσσέας.

14 Άλκη Ζέη, *Το καπλάνι της βιτρίνας*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2011.

– Ναι, απαντά ο Νίκος.

– Και το τρύπιο μου το βρακί μπορεί να γίνει... τετράδιο;

– Βέβαια μπορεί, γελάει ο Νίκος. [...]

Σ' όλους μας, όμως, άρεσε. Τώρα, άμα διαβάζουμε κανένα βιβλίο, θα ξέρουμε πως μπορεί να 'χει κι ένα κομματάκι από το τρύπιο βρακί του Οδυσσέα».

Η μελέτη αυτή έρχεται να συμπληρώσει την κριτική-ερευνητική ματιά του Μιχάλη Αργυρίδη στο πολυσήμαντο λογοτεχνικό έργο για παιδιά της Άλκης Ζέη. Με στοχευμένες κειμενικές αναφορές από το διεθνώς αναγνωρισμένο έργο της, εξετάζει το πώς παρουσιάζεται το παιδί σε αυτό και πώς προσεγγίζει ποικίλες πλευρές της παιδικής συμπεριφοράς και ευαισθησίας, όπως είναι το χιούμορ, το συμβολικό παιχνίδι, η ονειροπόληση, η αντιμετώπιση της απώλειας ζωής, η ισοτιμία των δύο φύλων κ.ά.

Τον Μιχάλη Αργυρίδη δεν τον γνώριζα όταν έγραφε τις πρώτες κριτικές του για τα βιβλία μου κι είχα εντυπωσιαστεί για το πόσο πολύ είχε κατανοήσει τον τρόπο της έκφρασης και της γραφής μου.

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

ISBN:978-618-03-0847-1

9 786180 308471

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. 80847